

כתובות קד

משה שווערד

1. ספר פרדס יצחק

א' גבו' ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דר' ידקר בחרב. לכאורה הוא תמוה דכי בשביל זה יש חיוב מיתה, וכלל ז"ע מה איכפת להו על האמירה, דכיון דמת רבי האמירה לא מעלה ולא מוריד, וכן ז"ע דכי סברי דלעולם יחיה רבי, ועיין ברש"י במהדור"ק שביאר הענין דכל זמן שאין יודעים צבירור שמת יבקשו שיחיה ואפי' אם כבר מת מ"מ יועילו תפלתם שיחיה * בתחיית המתים, אבל לאחר שכבר ידעו צבירור שמת לא יבקשו להדיא אתחיית המתים, ולכן אמרו שלא יאמרו שום אדם שמת דאז לא יבקשו ולא יחיה בתחיית המתים, ומדה כנגד מדה אמרו דאם יאמר הרי גרם שלא יחיה רבי ולכן ידקר בחרב.

2. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף קד/א

ידקר בחרב דאלו הו ידעי בבירור דמית לא הו בעו רחמי עליה דלחיי דאתחיית המתים לא הו בעו למבעי רחמי ואהכי אמר דאפילו הוא מית ואינהו לא ידעי דלהו בעו רחמי עליה בחזקת שהוא חי כי היכי דלחיי בתפלתם... רש"י ז"ל במהדורא קמא.

3. דף על הדף כתובות דף קד עמוד א

בגמ': ההוא יומא דנח נפשי' דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי ואמרה כל מאן דאמר נח נפשי' דרבי ידקר בחרב. וכתב כאן בשיטמ"ק לבאר: "דאילו הו ידעי בבירור דמית, לא הו בעו רחמיה עליה דלחיי, דאתחיית המתים לא הו בעו למבעי רחמייהו, ואהכי אמר... דלהו בעו רחמיה עליה בחזקת שהוא חי, כי היכי דלחיי בתפלתם". מבואר בזה, כי גם אם מתפללים על מת שיתרפא ממחלתו, יכולה התפילה להועיל להקימו לתחייה למרות שלא התפללו על כך.

והקשה בספר מרפסין איגרא (עניני ק"ש ע' כט): קשה: רש"י (בבא מציעא קו, א, ד"ה ותגזר אומר) כתב, כי אדם שעומד לזרוע חטים בשדהו ומתפלל שיבול החטים יצליח, אין תפילתו מועילה אם לבסוף זרע שעורים.

כמו כן מובא ב"ילקוט שמעוני" (פרשת חוקת), כי עמלק שינה את לשונו מלשון עמלקית ללשון כנענית, כדי שעם ישראל יתפלל לה' שיתן את הכנענים בידם, ותפילתם לא תועיל להם הואיל והם עמלקים ולא כנענים.

כמו כן מסופר ב"מדרש רבה" (אסתר פ"ז), על אדם שהלך בדרך ארוכה והתפלל: הלואי שיהיה לי חמור, ועבר רומאי אחד ואמר לו: שא עליך חמור זה. אמר אותו אדם: הרי תפילתי נשמעת, אבל אנכי שאלתי שלא כהוגן. הרי מפורש מכל האמור כי אין התפילה נענית אלא לפי נוסח אמירתה?

[1] ותיריך הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: אמנם בדרך כלל אין התפילה נענית אלא לפי נוסח אמירתה, ברם לצדיקים גדולים - גם "תאוות לבו נתת לו".

[2] עוד תירץ בזה הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ז"ל: אמנם אין התפילה נענית אלא לפי נוסח אמירתה, וחכמים אמנם התפללו על רבי שיתרפא ממחלתו למרות שבעצם כבר מת, ומכל מקום לגבי רבי זהו הנוסח שהיו צריכים להתפלל, שהרי צדיקים במותם קרויים חיים, וא"כ אין מקום להתפלל על רבי בנוסח בקשה לתחיית המתים, שהרי אף אם מת - לחי יחשב, ואין זה אלא לגבינו כעין מחלה המגבילה את הקשר של רבי עם רבנן ותלמידיו. לכן בקשה שיתרפא מחוליו מתאימה ומועלת גם לחולי שכזה.

4. ספר בניהו בן יהוידע על כתובות דף קד/א

כל דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב. נראה לפרש בס"ד על פי מ"ש בגמרא דמועד קטן [דף כ"ט ע"א], תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל א-להים בציון, ע"ש, ולכן האומר נח נפשיה דרבי, נח לשון בטלה, דאינו עוסק בתורה כאשר הוא בחיים, ידקר בחרב עשו שהיה רבינו הקדוש מבטלו

ומחלישו בעסק תורתו, כי הוא היה נצוץ יעקב אבינו ע"ה. או יובן כל אדם בחייו אין נשמתו עומדת תוך גופו במנוחה כי קשה לה הגוף, ורוצה לצאת, וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק ולא תגעל נפשי אתכם בפרשת בחקותי [כ"ו י"א], ולכן על כל נשימה צריך להלל י"ה, אמנם צדיק גמור וקדוש אלקים כרבי, ודאי גם בהיותו חי עומדת נפשו במנוחה תוך גופו, ואוהבת אותו, ואינה רוצה להפריד ממנו, וכדאשכחן במשה רבנו ע"ה, ולזה אמר כל האומר נח נפשיה דרבי בפסירתו בהפרדתה מגופו ידקר בחרב הנעשה מתורתו של רבי, דכתיב [תהלים קמ"ט ו'] רוממות א-ל בגרונו וחרב פיפות בידם:

5. ספר פרדס יצחק

ע"פ מה דאמרין במס' סנהדרין (דף ע"ג ע"ב) כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפחותיו דוצנות בקנה, וכיון דרבי סידר המשניות א"כ ודאי לא נח גם לאחר מיתתו כיון שאומרים הלכה משמו, ומי שאינו מאמין בזה ידקר במרצ².

6. תוספות מסכת כתובות דף קד עמוד א

ומנח תפילין - ואע"ג שחולי מעיים פטורין מן התפילין לפי שאין יכולין לזוהר היטב אבל ר' היה מנהיג עצמו בקדושה יותר מדאי והיה יודע היטב לזוהר, מ"ר.

7. ספר פרדס יצחק

(ד) גמ' וחלין תפילין ומנח להו וקמצטער וכו'. קצת ע"ע שהרי ודאי ינטער רבי יותר כישמות דאז לא יוכל לקיים מנות תפילין כלל, וכדאמרין לעיל (דף ק"ג ע"ב) דאחורה ומנות קא כנינא, ואפשר דראה דחולי מוסף והולך וצמט זמן טו לא יוכל רבי לנזש כלל תפילין.

8. הר"ן מסכת נדרים דף מ עמוד א

אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות - נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרין בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפי' לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקרו אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפי' אותה זוטרתו אינו מהנהו.

9. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עג

הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטירתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמביעי רחמי, שקלה כוזא שדיא מאיגרא לארעא אישתיקי מרחמי ונח נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם שמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפאותו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ריש דף מ' על דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרין בפרק הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים והוה שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרתו אינו מהנהו, הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפלה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפאותו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בדר' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות עי"ז וכן לעשות איזה פעולה שישגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס....

10. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עד

א. נתינת תרופות לחולה, שא"א לרפאותו ולהקל יסוריו, רק להארכת חייו, וענין קדימה ברפואה. הנה על שאלות של כתר"ה מח"י כסלו שנה העברה נתאחרתי להשיבו מחמת מצב בריאותי ל"ע, והנני להשיב תיכף לפי המצב אצלי ובהזמן שאפשר לפני לפי סדר מכתבך. התחלת לבקש ביאור נוסף על התשובה שכתבתי לד"ר רינגל וד"ר

יעקבוביץ (ונדפסה לעיל סי' ע"ג), ובאמת לא ראיתי הנחיצות ליתר ביאור בזה, שלא היה מובן לי היכן ראה כתר"ה מקום ששייך לטעות שהרי הדין שכתבתי הוא דין מבוואר ופשוט, שאם אין יודעין הרופאים שום רפואה לא רק לרפאותו אלא אף לא להקל היסורין, אלא להאריך קצת חייו כמו שהן בהיסורין, אין להם ליתן רפואות כאלו. שהרי בכה"ג חזינן מעובדא

דרבי (כתובות ק"ד ע"א) שלא הועילו רבנן בתפילתם שיתרפא וגם לא לסלק יסוריו אלא שהועילה תפלתם שלא ימות ויחיה בהיסורים כמו שהם כל זמן שמתפללין, אמרה אמתייה דרבי שהיתה חכמה בתורה יה"ר = יהי רצון = שיכופו העליונים את התחתונים, וכשראתה שלא הועילה תפלתה מחמת שלא פסקו רבנן מלמבעי רחמי עשתה מעשה להשתיקם מתפלתם בשבירת כוזה ונח נפשיה, ומשמע מהגמ' שהובא זה להורות הלכה ששפיר עשתה וכדאיתא כן בר"ן בנדרים ריש דף מ' שכן סובר ר' דימי כמעשה דאמתייה דרבי, ופסק כן לדינא שכשלא מועיל התפלה להתרפאות ולהקל היסורין יש להתפלל שימות מאחר שזהו טובתו.

ואף שלא שייך למילף לענין תפלה שאין תפלותינו מתקבלות כל כך וליכא ראייה ממה שחזינן שלא הועילו תפלותינו

להתרפאות ולהקל מהיסורין ואין לנו להתפלל בשביל זה להיפוך שימות ח"ו, יש לנו למילף לחולה שהרופאים אין יודעין שום רפואה לרפאותו ואף לא להקל היסורין רק שיודעין מרפואה להאריך קצת חייו בהיסורין כמו שהם עתה שאין ליתן רפואות כאלו, אבל פשוט שאם יועילו הרפואות עד שיוכלו להשיג רופא גדול מהנמצאים אצל החולה שאפשר שיע"ז שיתארכו חייו וישגו רופא שאפשר שידע רפואה לרפאותו יש ליתן רפואה זו אף שלא מועילה להקל היסורין אלא להאריך חייו כמו שהן בהיסורין עד שיוכלו להביא הרופא ההוא. ואין צריכין לשאול החולה ע"ז ואף אם החולה אינו רוצה אין לשמוע לו. אבל יש להשתדל שירצה החולה, שלהביא רופא בעל כרחו יש ג"כ חשש סכנה אבל אם אינו רוצה בשום אופן שיביאו רופא, אין לשמוע לו....

ד. בענין תפילה על החולה שימות.

וגם העיר כתר"ה שיש לבאר יותר הראיה מאמתייה דרבי בענין מניעה מתפילה וכעין שהר"ן הזכיר למה שהזכרנו מזה לענין מניעה מליתן רפואה, ובדאי ראייה גדולה היא מאמתייה דרבי כיון שהיתה תפלתה מקובלת ועדיף מגדולי תורה שלא ברור קבלת תפלתו, ולא ינשי כר"ח בן דוסא וכדומה שתפלתו מקובלת יעשו כפסק הר"ן שאם אין תפלתו מקובלת ידוע להו שא"א לו שוב לחיות שאז צריכין אלו אינשי להתפלל כשיש להחולה יסורין למיתה כדכתב הר"ן שפעמים צריך להתפלל שימות כשהוא טוב להחולה והוא רק בכהאי גוונא שלא נתקבלו תפלות דרבנן שלאנשי דורותינו לא שייך זה אפילו לגדולי תורה אלא אולי ליחידיים שלא ידוע לנו מהם. ואם ישנם יש להם לעשות כפסק הר"ן שהוא כרב דימי דפסק שיש לפעמים להתפלל שימות כעובדא דאמתייה דרבי. אבל הוא רק בתפלה ולא לקצר ימים במעשה שזה אסור אפילו כשהוא טובתו של הנרצח, וחיוב מיתת סייף כרוצח משנאה וכעס לכוונת רציחה לרעה. ...

11. ספר בניהו בן יהודע על כתובות דף קד/א

שם שקלא כוזא שדיא מאגרא. ... אי נמי שקלא כוזא לרמוז שהיה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה בעל הפך, שחזר על פכין קטנים [חולין צ"א ע"א]. ולכן רבינו הקדוש שהיה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה זקף עשר אצבעותיו, לרמוז על שם יב"ק ושם יב"ק הרמוזים במ שהוא טרח בתיקונם:

12. ספר פרדס יצחק

גמ' זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר ר' רבש"ע וכו'. הא דנקט אצבעותיו טפי מכל גופו, אפשר משום דכתב רבי המשניות באצבעותיו, או אפשר משום דדרך בני אדם כשמרוכזים בדברי תורה לעשות תנועות באצבעותיהם ועי"ז רואים שלומדים בכל כמו וכלשון רש"י במהדו"ק"י.

13. תוספות מסכת כתובות דף קד עמוד א

לא נהניתי אפילו באצבע קטנה - דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ומייתי הא עובדא דרבי.

14. שערם מצויינים בהלכה

ולא נהניתי אפי' באצבע קטנה. והא דאיתא במס' עירובין (פו.) שהיה רבי מכבד עשירים, לא שיהנה הוא מהם, אלא כמש"כ הרמב"ם (הקדמה לפיהמ"ש) דממונו היה מפור לת"ח שקיבצם ועי"כ היה יכול לסדר המשניות, ועי' בגמ' ע"ז (יא.) שלא פסקה מעל שלחנו לא חזרת וקישות כו', ופירשו רש"י ותוס' דטוב למאכל להרחיב בני מעיים, והיינו לצרכי עניי ת"ח שהיו סועדים בשלחנו. ועי' בגמ' ב"ב (ח.) רבי פתח אוצרות בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמ' בעלי הלכה כו', עי"ש.

15. דף על הדף כתובות דף קד עמוד א

בגמ': בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו וכו' ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. אחז"ל (תמיד ל"ב א) מה יעשה אדם ויחיה, ימית עצמו, פירוש שימית עצמו מלהנות מתענוגי עוה"ז, כי הנאת עוה"ז נחשב לצדיקים כמיתה על דרך שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ז) נוטל חייו מן העולם, וע"י שפורש עצמו מכל הנאות עוה"ז נקרא חי באמת, וזהו מה שאמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת פי' לא נהנה כל ימיו מעוה"ז, וזהו מה שהתפאר רבינו הקדוש שלא נהנה מעוה"ז באצבע קטנה. (חת"ס דרשות ח"א ע' צ"א. ד"ה ויאסור)

16. קובץ המאור שבט תשע"ג-סוד סעודת פורים

ה. כיוון והסבר חדש במהות אכילה והנאה ובביאור לשון נהנו

בחלק זה נתמקד יותר בכוונות ולא במעשה האכילה, וע"י זה נוכל להבין את חומרת חטא האכילה בזמן מרדכי ואסתר, וכן את הסיבה שהביאה את חז"ל לתקן את מצוות פורים סביב נושא האכילה. כמו כן נבאר לאיזו מטרה חתרו חז"ל בתקנות אלו.

הגמ' במס' עבודה זרה (יא.) דורשת על הפסוק בפר' תולדות:

ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך אמר רב יהודה אמר רב אל תקרי גוים אלא גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך אוכל חזרת מהפך מאכל קישות מרחיב מעיים.

גמ' זו מפליגה בתיאור עושרו הרב של רבי, אפילו מאכלים נדירים ויקרים לא חסרו לו. כמו כן ניתן להבין מדברי הגמ' שרבי חי עושר והנאה. מצד שני, ישנה גמ' במס' כתובות (דף קד.) שמתארת את שעת פטירתו של רבי מהעולם והוא מצהיר בפני תלמידיו שלא נהנה מהעולם הזה מאומה!

בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שיעגתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתה יצתה ב"ק ואמרה יבא שלום ינוחו על משכבותם.

תוספות על אתר במס' ע"ז (יא.) מקשים את הסתירה המתבקשת, ומתריצים:

צנון וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ... ואע"ג דאמרינן שרבי לא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה מ"מ אוכלי שולחנו היו רבים.

בתוספות מחלקים, שהוא עצמו לא אכל ולא נהנה, וכפי שהצהיר בשעת מיתתו, אבל היו רבים שאכלו על שולחנו והם אלה שאכלו ונהנו מכל המעדנים.

לעומת דברי התוס', בספר הפלאה על מס' כתובות (שם) תירץ באופן אחר:

וזהו המעלה הגדולה במעלת הצדיקים אשר אדיר כל חפצם בדביקות נשמתם בתורת ה' ובמצותיו עד שיהיה להם לעול ולמשא כל תענוגי הגוף ואודותיו וז"ש דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' כי לא היה כוונתם כי מי שהשפיעו ה' טוב ימנע מכל טובו ויאכל פת במלח דוקא אלא שישתוה בעיניו כל טוב כמו פת במלח ולא יתכוון להנאת גופו כלל וכמ"ש בעירובין דף כ"ב מי שלימי קורמי באגמי וכו' וזה היה מעלת רבינו הקדוש כי שלחנו היה שלחן מלכים וכמ"ש שלא פסקה מעל שלחנו וכו' אפ"ה לא התכוין להנאתו אפילו באצבע הקטנה וכל יגיעתו ומחשבתו היה בדביקות התורה.

בעל ההפלאה מפרש את דברי הגמ' כפשוטם, שרבי אכל את המאכלים הללו, ומכל מקום אין זה סותר את הצהרתו בשעת פטירתו שהוא לא נהנה מן העולם כלל, כיון שמטרת האכילה שלו לא היתה כדי להשביע את תאוותו, אלא כל מטרתו ומחשבותיו היו לידבק בהקב"ה ולא להנאת גופו, ולכן אין זה נחשב שהוא נהנה. ובזה הוא מפרש את מאמר חז"ל שדרכה של תורה זה פת במלח וכו' ואין כוונת חז"ל שזה צווי מעשי שעל האדם לסגף את עצמו, אלא זהו ענין בכונה שהכל הולך לפי המחשבה ואם האדם אינו מתכוין להנאת גופו הרי זה נחשב כפת במלח.

ולפי הסבר זה החטא לא היה בפעולת האכילה עצמה, ולא במאכלים עצמם, אלא החטא היה בצורת ההתייחסות לאכילה.

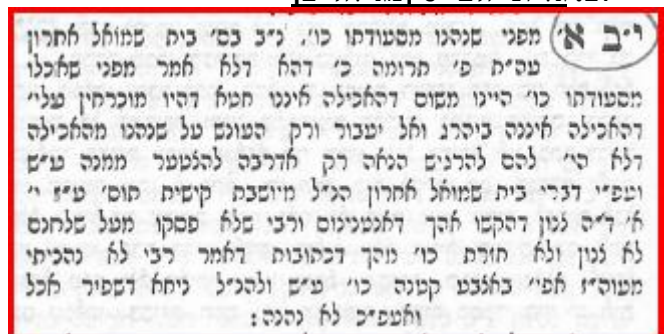
בספר בית שמואל מס' ע"ז (יא.) ג"כ מיישב את הסתירה בדרך זו, ומפרש על דרך זה את החטא שחטאו יהודי שושן כשהשתתפו בסעודתו של אחשוורוש. החטא לא היה עצם השתתפות ולא מעשה האכילה. החטא נמצא טמון בצורת ההתייחסות של העם אל הנאות גשמיות, ובפרט לסעודתו של אחשוורוש. העם שקע בתאוות וברצון להפיק את מירב ההנאה הגשמית.

ולדעתי אפשר לומר שלעולם גם רבי בעצמו אכל חזרת וקישות, מכל מקום אף על פי שאכל לא נהנה, והיינו דאמרינן במגילה דף י"א מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ולא קאמרינן מפני שאכלו מסעודתו של אותו רשע, מפני שאכילה עצמה אינה נחשבת לחטא שהרי הכריחום לאכול, ואכילת מאכלות אסורות אינה ביהרג ואל יעבור, רק העונש בא להם על שנהנו מהאכילה, דעכ"פ לא היה להם להרגיש הנאה באכילתם אלא אדרבה היו צריכים להצטער על הדבר הזה שהם מוכרחים לאכול מאכלות אסורות, וזה היה הענין גבי רבי שאע"פ שאכל מכל מקום לא נהנה, ועי' בבית שמואל אחרון פ' תרומה.

במעשה האכילה של מאכלות אסורות לא היה סרך איסור כיון שהם היו אנוסים "אונס רחמנא פטריה", אך החטא היה בזה שהם נהנו מהמאכלים. מטבע הלשון נהנו – ולא אכלו – מדויק, ובא להדגיש, שהחטא היה ההנאה ואי הרגשת צער על זה שהם הוכרחו לעבור איסור זה.

בדברים אלו ניתן לבאר את החטא שחטאו יהודי שושן, ומדוע על חטא זה נתחייבו כליה באותו דור, למרות שהאיסור של מאכלות אסורות אינו מחייב מיתה. מכל מקום כשהשתתפו יהודי שושן בסעודה היה בזה משהו הרבה יותר חמור מסתם אכילת מאכלות אסורות וכפי שיבואר.

17. גליוני הש"ס [מגילה יב]

18. דף על הדף כתובות דף קד עמוד א

בגמ': גלוי וידוע לפניך כו' ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה כו'. והקשו בתוס' עבודה זרה (יא' ע"א) דהא אמרו התם דלא פסקה מעל שולחנם צנון וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. ותירצו דאוכלי שולחננו היו רביים.

בביאור הגר"א (או"ח סי' רל"א) תירץ קושיית התוס' על פי הא דנפסק שם שכל עשיותיו של אדם צריך להיות לשם שמים ולא להתכוין להנאת עצמו, ולזה אע"פ שלא הי' חסר לרבינו הקדוש כלום משולחנו, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, מ"מ הוא לא התכוון ליהנות כלום מאלו הדברים, והיטב אשר אמר שלא נהנה מעוה"ז כלום אפילו באצבע קטנה.

ועיין בצדקת הצדיק (אות רס"ב) דמהאי טעמא איתא במקובלים שרבי הי' כמו יאע"ה שנאמר בו שלא מת, שכיון שלא נהנה מעוה"ז, לא מת בעטיו של נחש, שכל תענוגי עולם הזה והנאותיו נמשכים מהחטא של נחש הקדמוני.

19. ספר בניהו בן יהוידע על כתובות דף קד/א

שם יהי רצון מלפניך שיהיה שלום במנוחתי. נ"ל בס"ד כי ידוע שהוא היה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה, ובקש שיבא יעקב אבינו ע"ה אליו עתה ללוותו, כמו שאמר רבן יוחנן בן זכאי והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא ללוות אותי [ברכות כ"ח ע"ב], וידוע כי יעקב אבינו ע"ה נכפל שמו [בראשית מ"ו ב'], וב' פעמים יעקוב עולה מספר שלום. לכך דבר ברמז, שיהיה שלום הוא יעקב. במנוחתי עתה, ויצתה בת קול ואמרה לו יבא שלום עתה אצלך כאשר בקשת, ועוד ינוח וי"ו על משכבו תם, דהיינו וי"ו מלא שהוא תם, שעולה מספר כ"ב, כנגד כ"ב אותיות התורה אשר יגעת בה בעשר אצבעותיך. וכן דרשו דורשי רשומות אצל יעקב אבינו ע"ה, וישכב במקום ההוא [בראשית כ"ח י"א], ויש כ"ב במקום ההוא, שהוא היה בחינת תורה שבכתב, כן אתה עתה אורות כ"ב אותיות התורה, ינוחו על משכב שלך:

20. ספר פרדס יצחק

טו) גמ' יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי. עיין צהרי"ף שביאר דפעמים שהקב"ה נוטל הצדיק מפני הרעה שעמדה לבא על הדור כדי של יראה הרעה, ופעמים שהקב"ה נוטל הצדיק לכפר על הדור ומנטל עי"ז הרעה שהיתה עמדה לבא על הדור, וזהו כוונת רבי דיהי רצון שיהא שלום במנוחתי ומהיה כפרה על הדור להדיח הרעה מעליהם ויבוא שלום עליהם טו.

21. ספר פרדס יצחק

יד) מתני' שיש בכ"ה שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה. לכאורה משמע דקצר ר"מ דאסור ליתן לשכניה כלום מנכסי היתומים והוי גזל בידה ולכן עולה לחשבון הכתובה כ"ה, אמנם ז"ע לומר כן דלא מסתברא לומר דכל אשה גזולת, וכן לא מסתברא לו דמתני' צא לומר דין למי שעושה שלא כדון, ועוד דא"כ מהו שאלת הגמ' מהו שתשלש, הרי פשיטא שחשש כיון דגזל מהיתומים וצריכה לשלם מכתובתה, ולכן נראה דודאי אין היתומים מקפידים מה שנותנת דבר מיעוט לשכניה

ובדאמרינן במס' צ"ק (דף ק"ט ע"א) דמקבלים מן הנשים דבר מיעוט כ"ה, והא דאמרינן שיש צ"ה שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה הוא מכה תקנת חכמים דכיון דנתנה לשכניה כל כך שנתקבץ כנגד כתובתה לכן חיקו שיעלה לחשבון הכתובה כ"ה, או הטעם הוא כמש"כ השיטה צ"ה חלמידי רבינו יונה דאמרינן דאם נתנה כל כך לשכניה כשיעור כתובתה מוחלת כתובתה כ"ה, אמנם מרש"י משמע דרק לחכמים אמרינן הטעם דמחילה ולא לר"מ, ולפי"ז ז"ל בדרך ראשון שהוא מכה תקנ"ה כ"ה.

22. ספר פרדס יצחק

טז) מתני' שם. לכאורה ז"ע דא"כ גם צחיי בעלה נימא דלאחר שחי עמו כ"ה שנים אין לה כתובה משום שיש צ"ה שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה, וחי' הרבנו קרשקש דכיון דבעלה קיים בעלה משמרה ואינה יכולה לעשות טובה כנגד כתובתה, ועוד אפשר לומר דצחיי בעלה נחשב שעשתה כן צשותפות עם בעלה דע"י מה שנותנת לשכניה משיאה שם טיב צשכונתיה גם לבעלה דנחשבים כאחד ונחשב כאילו גם הבעלה ניתן להשכנים, אבל ביתומים הוה רק טובה להאשה מה שנותנת לשכניה ולכן אמרינן דעולה לחשבון כתובתה כ"ה.

23. ספר פרדס יצחק

(טו) **בותני** כל זמן שהיא בבית אביה טובה כתובתה עד עשרים וחמש שנים¹⁷. הטעם מצואר ברש"י

(יז) **בותני** **שם**. לכאורה מצואר מהכא דמחילה בלב הוה מחילה אפי' היכא דנקט שטרא בדיה¹⁸, אמנס עיין בקצות (סי' י"ב סק"א) שכתב דתמוה לומר כן דלא מלינו בשום מקום דמחשבה מועיל ואפי' הפקר והקדש ונדר צעין דיבור ממש חוץ מקדשי מוצא דמהני ביה מחשבה משום דכתיב ביה כל נדיב לב וכדאמריין במס' שבעות (דף כ"ז ע"ג), ולכן כתב הקצות ע"פ המהרי"ט דהא דמהני הכא הוא משום דידוע מחשבה לכל העולם דכיון דלא תצעה ודאי מחלה והוה אומדנא דמוכח דצעה¹⁹ לא נחשב לדברים שנלב, אצל ודאי צעלמא לא מהני מחילה בלב, יעו"ש באריכות²⁰.

24. קצות החושן סימן יב: א

...שוב מצאתי **במהרי"ט** ח"ב (חו"מ) סי' מ"ה עמד בחקירה של המחשבה דכמה סוגיות מורה דמהני דברים שבלבו וכמה סוגיות מורות דלא מהני דברים שבלב, **ולזה העלה דהיכא דידוע לכל העולם מה שבלבו** כגון שלש שנים דחזקה מחיל **לא הוי דברים שבלב**, אבל היכא דאינו ידוע לכל מחשבתו הו"ל דברים שבלב ולא מהני וע"ש והוא אמית'. וכן כתב במרדכי (כתובות סי' רנ"ד) גבי נדרי אונסין דמחשב בלבו היום (נדריים כח, א) ולא הוי דברים שבלב לפי שידוע בלב כל אדם שזה מחמת אונס הוא נודר ובלבו היום וע"ש. **והיינו נמי טעמא דשהתה כ"ה שנים דמחלה מדלא תבעה**, דהוא נמי ידוע

מחשבתה לכל העולם ולא הוי דברים שבלב כיון דידוע בלב כל אדם. והיינו נמי טעמא דטענו חיטין והודה בשעורין דהוא פטור משעורין לפי שמחל כמבואר בסימן פ"ח (סעיף י"ב בהג"ה). דהוא נמי בלב כל אדם מדלא תובעו ודאי מחל. וכן גבי הפקר כה"ג מועיל אפילו בלב אם הוא ידוע לכל וכדאיתא בפ"ק דשבת (יה, ב) גבי גיגית ונר לבית שמאי דאית להו שביבת כלים דאפקורי מפקר להו והוא בלב בלבד, אלא לפי שידוע לכל וכמ"ש תוס' שם (ד"ה דמפקרא). אבל זה שמחל בלב ואינו ידוע מחשבתו לשום אדם, ואפילו כתב שובר נמי לא מוכח דמוחל עכשיו דאפשר רוצה למוחלו אח"כ בנתינת השובר, א"כ דברים שבלב בלבד הוי ולא הוי דברים וזה ברור:

25. ספר פרדס יצחק

(יח) **בותני** **שם**. עיין ברעק"א (דפוס חדש) שנסתפק אם היתה איזה שנים צבית צעלה ואח"כ הלכה לצית איזה אס מנטרפיס השנים שהיתה צבית צעלה להחשבון של הכ"ה שנים, דאפשר דכיון דלמעשה שהתה כל כך זמן ולא תצעה מחלה, יעו"ש²¹.

26. ספר פרדס יצחק

(כב) **נבו** איבעיא²² להו לר"מ מהו שתשלש. כבר כתבתי צמתני (אית י"ד) דודאי טעמו דר"מ אינו שזהו תשלומין מה שגזל האשה מן היתומים, דא"כ פשיטא שתשלש²³, אלא ודאי היתומים אינם מקפידים מה שעשתה טובה, אלא טעמו דר"מ הוא משום תקנת חכמים דכיון דנתנה לשכניה כל כך שנתקבץ כנגד כתובתה לכן תיקנו שיעלה לחשבון הכתובה, וע"ז שואל הגמ' עד היכן הוא תקנ"ח דאפשר דלא תיקנו כן רק אם נתנה לשכניה כנגד כל כתובתה אצל קודם מכן לא תיקנו חכמים²⁴ ולפי הטעם

שכתבתי שם בשם התלמודי רבינו יונה דאמריין דהאשה מוחלת ויחא בפשיטות, דמספקא ליה להגמ' דאפשר דרק אס עשתה טובה כל כך כנגד כל כתובתה מוחלת, אצל פחות מכן אינה מוחלת²⁵, ועוד אפשר לומר דסברת הגמ' שלא תשלש הוא דאפשר דבאמת יכול להיות דכמה שנים לא עשתה כלל טובה לשכניה, והא דאמרו כ"ה שנים משום דאמריין דכיון דעבר זמן רב כיו ודאי דכמחך השנים עשתה טובה כנגד כל כתובתה, ומ"מ יכול להיות דבשנים הראשונים לא עשתה כלל טובה וא"כ אינו יכול לשלש²⁶.

כד) גבו' אמור ליה אין כל מדת חכמים כן היא בארבעים
 סאה וכו'. לכאורה הוא תמוה דמה ענין זה לזה, דלענין
 ארבעים סאה דמקוה זודאי השיעור מנומאס בכל שהוא שכך
 נאמרה ההלכה בסיני דרק בארבעים יכול לטבול ולא פחות מכן,
 אבל הכא לענין כ"ה שנים דחלוי בדעת האשה אימתי מחלה שפיר
 קשיא ליה לאזני דכי בהיהא פורתא אחילתיה"י, ותי' הקובץ
 שיעורים (ה"ב ק' דברי סופרים ס"ו) דכל האומלנות שבגמ' לא דרו
 אותם חכמי הגמ' מלצם, אלא אף אלו נאמרו בסיני וכמו שנאמר
 בסיני דטריפה אינו חי יותר מי"ב חודש דהוא חק הטבע, דזודאי
 לא שייך להקשות שם דכי בסוף י"ב חודש קודם שקיעת החמה
 יכול לחיות ולאחר שקיעת החמה אינו יכול לחיות, דכך הוא חוקי
 הטבע שהוטבעו בחלמת הבריאה שהן מנומלמין בכל שהוא, וה"ה
 לענין כ"ה שנים חק הטבע מכחות הנפש הוא דעד כ"ה שנים
 אפשר לו לאדם לשחוק על חזיעתו ויותר מכ"ה שנים אינו יכול
 לשחוק וזודאי מחל לגמרי.

ועוד אפשר לומר דבאמת לא כתיב בתורה צפי' דבעינן ארבעים
 סאה, אלא כתיב את בשרו ודרשינן מנייה דבעינן שיהיה כל
 כך מים שיכול לטבול כל גופו, והחכמים שיערו דבפחות מארבעים
 סאה אינו יכול לטבול כל גופו, וא"כ שפיר מדמה הגמ' זה לזה,
 דכמו במקוה ידאי ליכא שום חילוק בין מקוה של ארבעים סאה
 למקוה חסר כל שהוא מארבעים סאה דודאי דבחסרון כל שהוא
 לא נחסר בזה מים לכל גופו, ואפ"ה אמרו חכמים בדוקא ארבעים
 סאה משום דהחכמים רצו ליתן שיעור קבוע, ה"ג בכ"ה שנים רצו
 חכמים ליתן שיעור קבוע"י אע"ג דיכול להיות דכבר מחלה קצת
 קודם מכן

העמידוה יתד ולא תמוט. (נח) וכ"ה בקיצור בשיטה בשם תלמידי רבינו
 יונה, ומבואר מדברי השיטה דמ' סאה אינו רק מדרבנן, וגם הב"ח (יורה ד"א
 ק"ט) כתב כן, וכ"ה בפרי מגדים (או"ח סי' קנ"ט סק"ח) בשם הלבוש, אמנם
 מרש"י במס' פסחים (דף י"ז ע"ב, ד"ה בקרקע) משמע דמ' סאה הוא דאורייתא,
 וכן האריך הריב"ש (סי' רצ"ה) להוכיח דמ' סאה מה"ת, ועיין אריכות בזה
 בחיבור לטהרה (ריש כלל ב'). בט. פי' ר' ישמעאל אמר כן בשם אביו ר' יוסי,

28. שפת אמת על ראש השנה דף יג/א

בגמ' לא תיפוק נפשך לבר מהלכתא. פי' דכל שיעורי חכמים קבלה היא בידם. אבל בחיל' הרישב"א משמע קצת דמכח
 לא פלוג יהבי שיעור קצוב דאל"כ נתת דבריך לשיעורין והוא תמוה בעיני:

29. ספר פרדס יצחק

כה) גב' [שאמר משום אביו^כ] לא שנו אלא שאין שטר כתובה יוצא מתחת ידיה וכו'. לכאורה זהו רק לרבנן

דהטעם הוא משום מחילה דכשיש שטר צידה סימן הוא שלא מחלה וכמש"כ רש"י, אבל לר"מ דהטעם הוא משום שעשתה טובה כנגד כתובתה, א"כ גם אם יש לה שטר כתובה צידה אצדה כתובתה לאחר כ"ה שנים כיון דלמעשה עשתה טובה כנגד כתובתה^ו, וכן משמע ממה שהעמיד הגמ' פלוגתא זו בפסקא דחכמים אומרים^ס, אמנם לפי התלמידי רבינו יונה שכתבתי צמתני^ז (אות י"ד) דגם לר"מ הטעם הוא משום מחילה, א"כ לכאורה גם לר"מ אם יש לה שטר צידה סימן הוא שלא מחלה, אמנם יש לדחות דאפשר לר"מ כיון דיש סיבה שמוחלת משום שעשתה טובה כנגד כתובתה צכה"ג אפשר דמה שכתובתה צידה אין ראיה שלא מחלה.

30. ספר פרדס יצחק

לב) גב' בשחייב מודה. ואע"ג דקצר רב לעיל (דף פ"ט ע"א) דגרופה אינה יכולה לגבות כתובתה בלא הגט, ומבואר התם דחזן מהטעם דנאמן לומר פרעתי בלא גט, איכא עוד טעם דחיישין שמא חגבה עוד הפעם בנט למ"ד אין כותבין שיצר, וא"כ לכאורה האיך יכולים לומר דמייירי בדלא נקיטא כתובה דהיינו הגט וכמש"כ התוס' ומייירי בשחייב מודה, הרי מ"מ אין לה לגבות בלא גט כיון דאיכא למיחש שחגבה עוד הפעם בנט, דאין זה

קושיא דכבר כתבתי לעיל (אות כ"ח) דהכא זולתין אליבא דר' יוסף דקצר כותבין שיצר ואין להצטל רק טענת פרעתי, וע"ז שפיר משני הגמ' דמייירי בשחייב מודה ואינו טוען פרעתי^י.

31. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף קד/ב

ודראי מזוני אכתפאי ואמטאי לה לבי נשא כלומר בידי נשאתי לה מזונות לבית אביה משום כבודה הא נמי כ"ש דמכספא למתבעא כתובתה מינך משום דאמטינה ניהלה מזוני בכתפך ולא ע"י שליח משום דמכבדת לה ביותר היא מכספא מינך. ...

32. ספר פרדס יצחק

ד) גב' לא שנו אלא מנה ומאתים אבל תוספת יש לה ורבי אבהו א"ר יוחנן אפילו תוספת אין לה. טעמו מבואר בקיטור בתוס' לעיל (בעמוד א' ד"ה ומרחא), דהא דאמרו חכמים דמחלה כתובתה זהו דוקא מנה ומאתים שחייב ליתן מכה תקנ"ח וכו' יש סברה טפי לומר דמחלה דקל למחול דבר שיש לה רק מכה תקנ"ח, אבל תוספת דהויא כמו מחנה בעלמא אין הדרך למחול כמו שאר חוב ולכן אפי' לאחר כ"ה שנים לא אמרינן דמחלה, אבל ר' יוחנן סבר דתנאי כתובה ככתובה, והיינו דגם התוספת כתובה נחשבים לבני אדם ככתובה ולכן הדרך למחול גם תוספת כתובה כיון דנחשב צעיניהם ככתובה, אבל בר קפרא סבר דתנאי כתובה אינו ככתובה ונחשב לבני אדם למחנה בעלמא ולא לכתובה ולכן אין מוחלים אותו^ק.

33. ספר פרדס יצחק

ה' גב' שם. יש שהקשו לפי שיטת רב לעיל דדוקא בשאין השטר יולא מתחת ידה מוחלת א"כ האך סבר ר' יוחנן דגם בחוספת מוחלת, והרי אי צאה לגבות החוספת פשיטא דיש לה שטר כתובה דבל"ז מנלן דהתחייב על עצמו תוספתא ואלו קושיא הוא דאיכא למימר דמיירי כשיש עדים שהתחייב על עצמו תוספתא, וכן אפשר דמיירי באופן שהבעל מודה, ובלא"ה לא קשה מידי דאיכא למימר דר' יוחנן חולק על שיטת רב לעיל.²

34. ספר פרדס יצחק

ז' גב' המתיה דרב חייא אריבא ט"ז אינתת ט"ז אחוה הואי. פ"י חמתיה" דרב חייא אריבא היתה אשת אחיו של רב חייא אריבא, ומת אחיו בלא בנים וירשו רב חייא אריבא, ויש לפרש צ"ב אופנים, דהא דנשא רב חייא לבת שהיה לחמתיה מאיש אחר ואח"כ נשאה חמתיה לאחיו ומת אחיו בלא בנים ולכן ירש רב חייא את אחיו כיון שהוא היורש הקרוב אלנו, והא דלא ייצס אותה רב חייא היינו משום דחמותו היא אחת מחמש עשרה נשים שפוטרו מחליצה וייבוס וכדחנן במס' יבמות (דף ב' ע"א) ט"ז, או מיירי דבאמת היה לאחיו בת אחת, ואותה בת נשאת לרב חייא וירש רב חייא את אחיו מכח אשתו שהיה בתו ט"ז.

35. ספר פרדס יצחק

י"ז גב' ואתי לאפוקי לעז על בי דינא. ז"ב למה הוצרך לומר דאתי לאפוקי לעז על בי דינא, חיפוק ליה בפשיטת דהאשה תפסיד עי"ז וכמו שכתבתי לעיל (אות י"ג), ואפשר לומר דהאשה גרמה על עצמה ההפסד דהוה לה לגבות שדה דבעלה ולא שדה דרב חייא, ועיקר החשש הוא דאתי לאפוקי לעז על בי דינא שלא חיישו לתקנת האשה שלא תבא לידי הפסד והיה לנו לעכב בידה מליטול שדה דרב חייא כ"א.